

Формування агрокластеру на основі виявлення порівняльних переваг зовнішньоекономічної діяльності Херсонської області

Анотація У статті наведена методика прийняття рішення про можливість формування кластеру в регіональних АПК

Anotation. In article there are methodology about approval decisions that help possible formation of clusters in regional agriosndustrial complex (AIC)

Постановка проблеми. Підвищення економічної ефективності регіональних господарств і досягнення їх конкурентоспроможності в умовах інтеграції України в світовий економічний простір вимагає від учасників пошуку нових стійких ніш в економіці та використання нових механізмів і моделей розвитку регіональної економіки.

В нових умовах галузева логіка управління економічним розвитком відходить на другий план, на її зміну приходиться підхід направлений на створення умов для розвитку бізнесу. Одним з них є кластерний підхід.

Завдання дослідження. Проаналізувати можливості формування агрокластеру на території Херсонської області на основі виявлення порівняльних переваг в зовнішньоекономічній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання кластерної теорії розглядалися такими вітчизняними вченими: Соколенко С., Хміль, Ф. Грищенко С, Нудельман В, Чечелюк П.

Виклад основного матеріалу. Кластер (в економіці) - сконцентрована на деякій території група взаємозалежних компаній: постачальників устаткування, що комплектують і спеціалізованих послуг; інфраструктури; науково-дослідних інститутів; вузів й інших організацій, взаємодоповнюючих один одного й посилюючі конкурентні переваги окремих компаній і кластера в цілому. Поняття "кластер" може використовуватися як з метою аналізу, так і з метою практичної діяльності.

У першому випадку кластер являє собою альтернативний окремому підприємству або галузі об'єкт вивчення й, зокрема, прогнозування.

У другому випадку кластер є об'єктом підтримки в рамках стратегій регіонального розвитку, розроблювачі яких нерідко передбачають заходи щодо формування кластерів, розраховуючи на те, що кластери підвищують продуктивність, інноваційність, конкурентноздатність, прибутковість і зайнятість у фірмах, що перебувають у даному регіоні.

Кластерний підхід, спочатку використовуваний у дослідженнях проблем конкурентноздатності, згодом став застосовуватися при рішенні усе більше широкого кола завдань, зокрема:

- при аналізі конкурентоспроможності держави, регіону, галузі;
- як основа загальнодержавної промислової політики;
- при розробці програм регіонального розвитку;
- як основа стимулювання інноваційної діяльності;
- як основа взаємодії великого й малого бізнесу.

Засновником кластерної моделі М. Портером була розроблена система детермінант конкурентної переваги, що одержала назву «конкурентний ромб» (або «алмаз») по числу основних груп таких переваг. До них ставляться:

- факторні умови: людські й природні ресурси, науково-інформаційний потенціал, капітал, інфраструктура, у тому числі фактори якості життя;
- умови внутрішнього попиту: якість попиту, відповідність тенденціям розвитку попиту на світовому ринку, розвиток обсягу попиту.
- суміжні й обслуговуючі галузі (кластери галузей): сфери надходження сировини й напівфабрикатів, сфери надходження встаткування, сфери використання сировини, устаткування, технологій.
- стратегія й структура фірм, внутрішньогалузева конкуренція: мети, стратегії, способи організації, менеджмент фірм, внутрішньогалузева конкуренція [3].

У цілому розрізняються три широкі визначення кластерів, кожне з яких підкреслює основну рису його функціонування:

- це регіонально обмежені форми економічної активності усередині родинних секторів, звичайно прив'язані до тих або інших наукових установ (НДІ, університетам і т.д.).
- це вертикальні виробничі ланцюжки; досить вузько окреслені сектори, у яких суміжні етапи виробничого процесу утворюють ядро кластера (наприклад, ланцюжок «постачальник – виробник - збут - клієнт»). У цю ж категорію попадають мережі, що формуються навколо головних фірм.
- це галузі промисловості, окреслені на високому рівні агрегації (наприклад, «хімічний кластер») або сукупності секторів на ще більш високому рівні агрегації (наприклад, «агропромисловий кластер»).

Створення агрокластерів стає все більш актуальним в умовах сучасної України, адже агрокластер являє собою інноваційно спрямовану, територіально локалізовану інтегровану структуру з елементами мережної організації, організовану на основі сільськогосподарського виробництва, що включає різні сфери АПК, що входять у технологічний ланцюжок створення доданої вартості.

До переваг кластерів у сфері агропромислового виробництва можна повною мірою віднести реалізацію конкурентних переваг регіону по виробництву продуктів харчування, пов'язаних з географічним розташуванням, кліматом, великими зонами агропромислового виробництва регіонів і т.п., можливостей, властивих їм як інтегрованій системі, спрямованій на вдосконалювання техніки й технологій.

Учасниками агропромислового кластера можуть бути: сільськогосподарські підприємства (постачальники сировини); підприємства сільськогосподарського машинобудування (постачальники встаткування); переробні підприємства харчової індустрії; агропромислові інтегровані комплекси (корпорації); консалтингові організації; наукові інститути; освітні установи; законодавчі інститути; органи влади; фінансові інститути.

Херсонська область належить до розвинених агропромислових регіонів. Тому, на відмінну від інших регіонів, в структурі регіонального продукту продукція агропромислового виробництва Херсонщини займає суттєве місце.

Природо-кліматичні умови Херсонщини дозволяють розвивати в широких масштабах сільськогосподарське виробництво. Процес формування ефективного агропромислового виробництва безпосередньо пов'язаний із станом зовнішньої торгівлі продукцією сільського господарства та харчової промисловості.

Управління зовнішньоекономічним комплексом регіону у випадку застосування методу кластеризації зводиться до загального регулювання економічних процесів, що протікають у регіоні. У цьому випадку регіональна влада може здійснювати функції по координації розвитку зовнішньоекономічного комплексу регіону за допомогою здійснення виставково-ярмаркової діяльності, надання податкових гарантій, пільг і субсидій, і цим стимулювати випуск висококонкурентної продукції або продукції з більш високим ступенем переробки й не втручатися в рішення проблем більше низького рівня.

Регіональний кластер може існувати при наявності трьох основних складових:

1. Лідируючих фірм, що випускають висококонкурентну продукцію й експортують її за кордон.

2. Мережі постачальників, що забезпечують безперебійне виробництво кінцевої експортної продукції. Саме від рівня розвитку і якості роботи обслуговуючих підприємств залежить благополуччя кластера в цілому.

3. Бізнесу-клімату або зовнішньої й внутрішньої конкурентноздатності підприємств кластера, що включає в себе якість трудових ресурсів, можливість доступу до інвестиційних потоків, рівень оподаткування, наявність адміністративних бар'єрів, рівень розвитку інфраструктури в регіоні базування кластера, регіонального науково-дослідного потенціалу й т.д.

При прийнятті рішення про побудову агрокластеру в Херсонській області необхідно:

1. Визначити чи є агропромислова галузь Херсонської області експортоорієнтованою, тобто відповідно до класичних теорій зовнішньої торгівлі такою, що має високі показники обсягів виробництва, зайнятості, продуктивності праці, іноземних інвестицій і інвестицій в основний капітал. [1]

Для донного розрахунку використовується коефіцієнт локалізації.

Коефіцієнт локалізації виробництва галузі в регіоні визначається за формулою:

$$K_{лп} = \frac{q_{ir}}{Q_r} / \frac{q_i}{Q} \quad (1)$$

де q_{ir} – обсяг випуску i -ої галузі в регіоні r

q_i – загальний випуск i -тої галузі в країні

Q_r – обсяг валового випуску в регіоні r

Q - обсяг валового випуску в країні

За такою самою схемою розраховуються і інші коефіцієнти.

Так, якщо значення коефіцієнта локалізації більше 1,25, то галузь є експортоорієнтованою, якщо перебуває в проміжку від 0,75 до 1,25, то доцільно віднести її до числа імпортоорієнтованих, якщо значення коефіцієнтів локалізації менш 0,25, то це галузь використовується в масштабах регіону.

2. Проаналізувавши динаміку коефіцієнтів, можна зробити висновки щодо перспективи росту агрокластеру.

Основні коефіцієнти локалізації і їх динаміка для Херсонської області наведені в таблиці 1

Таблиця 1

Динаміка коефіцієнтів локалізації Херсонської області

Назва показника	2004	2005	2006	2007
Коефіцієнт локалізації зайнятості	2,02	1,9	1,9	1,9
Коефіцієнт локалізації інвестицій в основний капітал	2,78	3,22	3,28	3,14
Коефіцієнт локалізації продуктивності праці	2,29	2,36	2,51	2,55
Коефіцієнт локалізації іноземних інвестицій	5,4	6,5	7,22	10,79
Коефіцієнт локалізації обсягів виробництва	2,28	2,35	2,5	2,68

* Власні розрахунки

Дані коефіцієнти свідчать про те, що аграрна галузь Херсонської області є експортоорієнтованим. Майже у всіх коефіцієнтів спостерігається динаміка росту, що свідчить про перспективи росту агрокластерів.

Регіони конкурують всередині країни й у міжнародному просторі між собою за інвестиції й за розміщення найбільш перспективних бизнесов на своїй території. Тому дослідження конкурентоспроможності Херсонської області в порівнянні з іншими областями України є важливим при побудові кластерної структури.

Порівнявши коефіцієнти локалізації Херсонської області з іншими областями (рис. 1), видно, що область є однією з лідуючих.

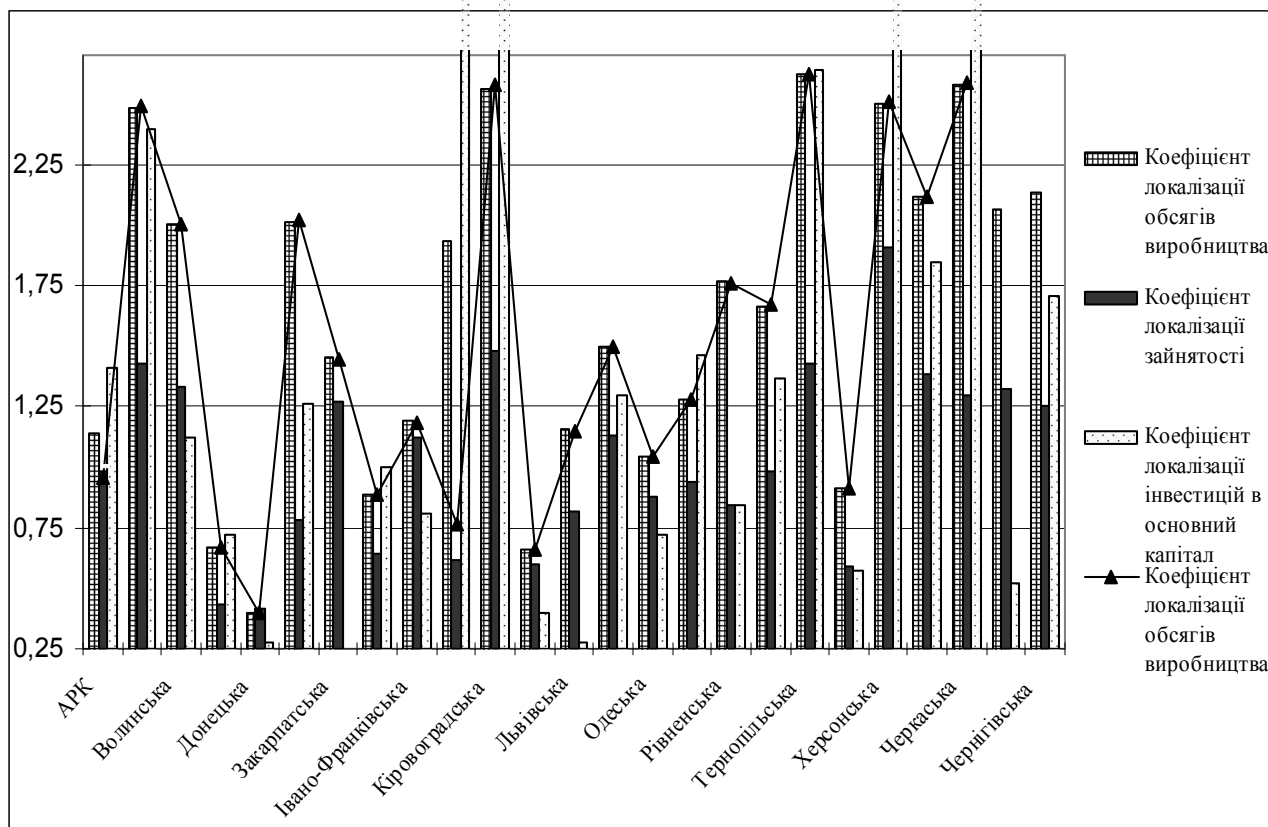

Рис.1. Коефіцієнти локалізації областей України

3. Наступним етапом є оцінка структури експорту області

Для того, щоб визначити товарну експортну спеціалізацію Херсонської області, використовується формула коефіцієнта спеціалізації. Основний показник експортної спеціалізації— структура експортованої продукції.

Рівень спеціалізації експорту визначаємо за часткою вартості експортуємої продукції головних (головної) галузей у загальній вартості його експортованої продукції. Рівень спеціалізації визначають за коефіцієнтом, розраховують за формулою:

$$K_c = \frac{100}{\sum Y_m * (2i - 1)} \quad (2)$$

Де K_c – коефіцієнт спеціалізації

Y_m – вага виду продукції, що вивчається в загальному обсязі всієї товарної продукції, %

i- порядковий номер даного виду продукції в загальному ранжованому ряду (перший ранг по найбільшому проценту)

Тож за розрахунком коефіцієнта експортної соціалізації можна виділити наступні рівня: поглиблена спеціалізація (не менш 0,63); висока спеціалізація (0,51...0,62); середня спеціалізація (0,35...0,50); не достатня спеціалізація (менш 0,35).

Розрахунок коефіцієнту експортної спеціалізації для продовольчих товарів Херсонської області розрахований в таблиці 2.

Таблиця 2

Рівень експортної спеціалізації продовольчих товарів Херсонської області

Назва товару	2005 рік				2006 рік				2007 рік			
	Тис. до л. США	Структура	№	Pi (2i-1)	Тис. до л. США	Структура	№	Pi (2i-1)	Тис. дол. США	Структура	№	Pi (2i-1)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Всього	100075	100			106560	100			227889	100		100
01 живі тварини	10,06	0,01	17	0,33	9,62	0,01	16	0,27	23	0,01	13	0,25
02 м'ясо та харчові субпродукти	0,11	0	18	0,003		0		0		0		0
03 риба і ракоподібні	31,26	0,03	16	0,96		0		0		0		0
04 молоко та молочні продукти, яйця; мед	1378,8	1,4	10	26,17	2278,7	2,14	10	40,63	1065	0,467	9	7,94
05 інші продукти тваринного походження	4,56	0	18	0,159	15,16	0,01	16	0,44		0		0
06 живі рослини та продукти квітництва	4,76	0	18	0,166	31,04	0,03	15	0,84		0		0
07 овочі, коренеплоди	1802,8	1,8	9	30,62	2831,4	2,66	8	39,8	7354,25	3,227	4	22,59
08 істівні плоди та горіхи; цитрусові	2591	2,59	8	38,83	3284,5	3,08	7	40,06	3139,76	1,378	6	15,15
09 кава, чай, прянощі	56,34	0,06	15	1,63	29,03	0,03		0,027	3,69	0,002	16	0,05
10 зернові культури	24696,	25	1	24,67	26010	24,4	2	73,22	11616,5	5,097	3	25,48
11 продукція борошномельно-круп'яної промисловості	76,33	0,1	14	2,05	184,31	0,17	12	3,97	2274,15	0,998	7	12,97
12 насіння і плоди олійних рослин	17717	17,7	2	53,11	34697	32,5	1	32,56	22316,2	9,793	1	9,79
14 інші продукти рослинного походження	11,7	0,01	17	0,38	55,4	0,05	14	1,4		0		0

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
16 продукти з м'яса, риби	161,1	0,16	13	4,02	101,62	0,1	13	2,38	8,04	0,004	14	0,09
17 цукор і кондвироби з цукру	587,2	0,59	12	13,49	677,21	0,64	11	13,34	909,67	0,399	10	7,58
18 какао та продукти з нього	5720	5,72	3	28,5	6023,04	5,65	6	62,1	6923	3,038	5	27,34
19 продукти із зернових культур	10456	1,04	11	21,94	934,07	0,88	17	0,87	1146,95	0,503	8	7,54
20 продукти переробки овочів, плодів	2591	2,59	7	33,65	2785,2	2,61	9	44,43	155,42	0,068	15	1,97
21 різні харчові продукти	5697	5,69	4	39,84	3771,9	3,54	4	24,778	67,59	0,03	11	0,62
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	3091	3,09	6	33,96	3615,5	3,39	5	30,5	34,31	0,015	12	0,34
23 залишки і відходи харчової промисловості	4482	4,48	5	40,3	6285,9	5,9	3	29,4	14905,9	6,541	2	19,62

*За даними Держкомстату України, власні розрахунки

Коефіцієнт спеціалізації у 2005 році дорівнює 0,25, а в 2006 році – 0,23, тобто спеціалізація була недостатньою. У 2007 році показник спеціалізації дорівнює 0,62, тобто висока. Найбільшу долю з експорту займають зернові культури, насіння та плоди олійних рослин, овочі.

4. Для того, щоб оцінити наскільки конкурентоспроможним є аграрний сектор Херсонської області в зовнішньоекономічній діяльності в порівнянні з іншими областями України ми застосували індекс порівняльних торговельних переваг (RTA). При розрахунку даного показника використовуємо формулу:

$$RTA_{ij} = RXA_{ij} - RMP_{ij} \quad (3)$$

де RXA_{ij} – індекс відносної експортної конкурентоспроможності і-того товару у j-тій області;

RMP_{ij} – індекс відносної залежності від імпорту і-того товару у j-тій області.

Індекс RXA визначається як відношення частки області у експорті країни певного товару до частки даної області у експорті країни усіх інших товарів.

Якщо значення більше 1, то область має порівняльні конкурентні переваги, щодо експорту товару, що розглядається. Індекс відносної залежності від імпорту (RMP) дуже подібний до RXA , з тією лише різницею, що тут до уваги береться імпорт. Якщо значення цього індексу є більшим від 1 то залежність від імпорту висока, тобто мають місце конкурентні невігоди, а якщо менше 1, то

залежність від імпорту низька. Додатне значення показника RTA, вказує на відносні конкурентні переваги даного товару у зовнішній торгівлі, а від'ємне – на конкурентні невігоди.

Таблиця 3

Розрахунок індексу RTA для Херсонської області за 2005-2007р.р.

Всього	RXA			RMP			RTA		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007	2005	2006	2007
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	3,02	0,71	0,31	0,76	0,57	0,1453	2,25	0,1	0,17
01 живі тварини	4,17	0,26	1,35	2,68	2,1	9,1669	1,49	-1,8	-7,82
02 м'ясо та харчові субпродукти	0,001	0	0	0	0	0	0,001	0	0
03 риба і ракоподібні	3,68	0	0	0,06	0,07	0	3,61	-0,1	0
04 молоко та молочні продукти, яйця; мед	3,87	0,78	0,37	3,7	2,91	0	0,19	-2,1	0,37
05 інші продукти тваринного походження	0,63	0,22	0	0,147	1,11	0	0,48	-0,9	0
II. Продукти рослинного походження	44,17	4,31	5,85	4,51	4,283	4,3806	39,65	0	1,47
06 живі рослини та продукти квітництва	14,82	7,71	0	0,33	0,73	1,6558	14,4	7	-1,66
07 овочі, коренеплоди	78,56	5,64	22,5	20,98	2,91	0,5518	57,58	2,7	21,9
08 їстівні плоди та горіхи; цитрусові	38,9	3,45	4,8	7,67	7,21	2,4563	31,23	-3,8	2,34
09 кава, чай, прянощі	39,16	1,18	0,16	0,7	0,57	0,0069	38,46	0,6	0,16
10 зернові культури	28,45	3,22	3,29	6,19	7,41	5,9717	22,26	-4,2	-2,68
11 продукція борошномельно-круп'яної промисловості	3,2	0,043	6,67	0,78	3,75	1,4099	2,411	-3,7	5,26
12 насіння і плоди олійних рослин	226,3	19,74	7,23	1,18	1,58	2,8709	225,12	18,2	4,36
14 інші продукти рослинного походження	10,25	5,83	0	0	0	0	10,25	5,8	0
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	79,88	2,23	0,73	0,024	0,005	0	79,86	2,2	0,73
IV. Готові харчові продукти	29,17	3,06	2,54	0,9	1,19	0	28,27	1,9	2,54
16 продукти з м'яса, риби	6,89	0,32	0,05	0	0	0	6,89	0,3	0,05
17 цукор і кондитерські вироби з цукру	8,5	1,017	1,26	0,01	0	0	8,49	1	1,26
18 какао та продукти з нього	38,27	4,34	4,25	0	0	0	38,27	4,3	4,25
19 продукти із зернових культур	18,04	1,424	1,49	0	0,57	0	18,04	0,9	1,49
20 продукти переробки овочів, плодів	30,54	2,95	0,13	7,245	1,77	0	23,29	1,2	0,13
21 різні харчові продукти	207,5	13,56	0,19	0,24	0,014	0	207,3	13,6	0,19
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	11,48	1,4	0,01	3,54	8,92	0	7,94	-7,5	0,01
23 залишки і відходи харчової промисловості	51,33	6,19	9,51	0	0,012	0	51,33	6,2	9,51
24 тютюн	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього- продовольчі товари	37,2	3,3	0	1,5	1,6	0	35,7	1,7	0

* Власні розрахунки

Аналіз індексу RTA показав, що найбільш конкурентоспроможними в порівнянні з іншими областями України є група товарів „Продукти рослинного походження”, „Жири та олії тваринного і рослинного походження”, „Готові харчові продукти”. З них найбільшу конкурентоспроможність мають: овочі та коренеплоди, насіння та плоди олійних рослин, та майже всі харчові продукти.

Динаміку їх конкурентоспроможності можна прослідкувати на рисунку 2.

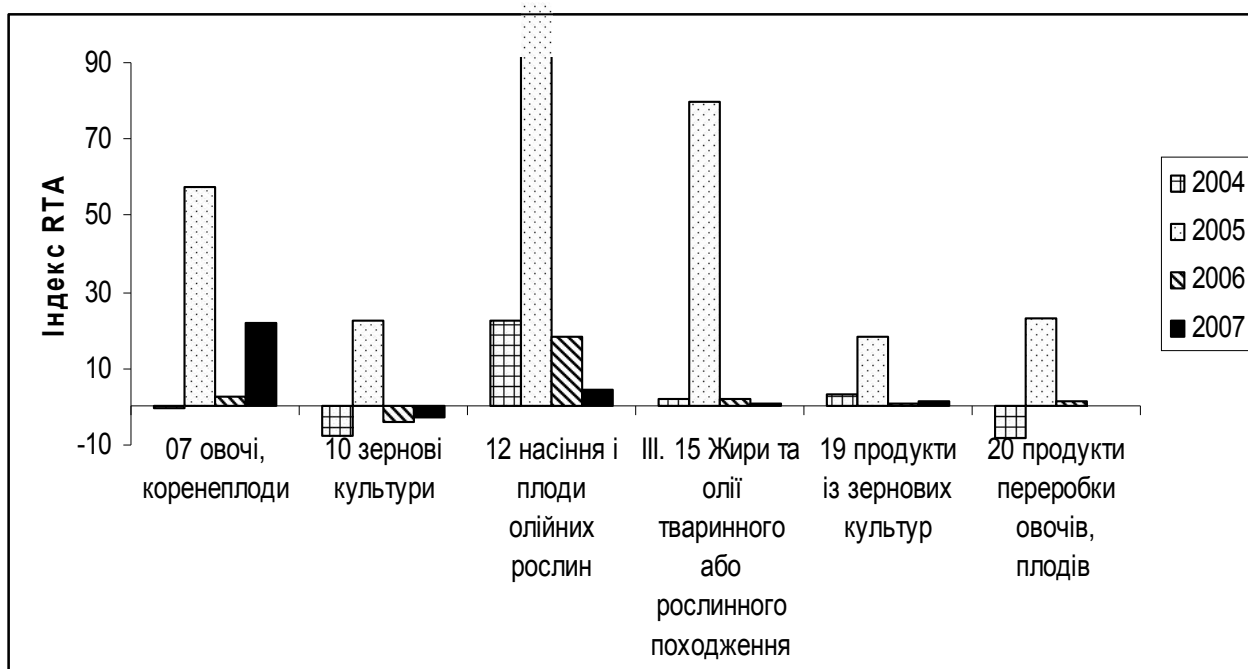

Рис. 2. Динаміка конкурентоспроможності окремих сільськогосподарських товарів Херсонської області за 2004-2007 р.

Достатньо помітним є зниження переваг за останні з роки, це здебільшого пов'язано з скороченням обсягів експорту сільськогосподарської продукції, здебільшого, через зменшення поставок зернових культур та насіння і плодів олійних рослин.

Тобто можна сказати, що виробнича спеціалізація області зумовлює її експортну спеціалізацію і переваги. Це ще раз підтверджує наскільки важливим є зв'язок виробництва і переробки, який найкраще досягається в умовах кластеризації.

Ще одним важливим елементом при прийнятті рішення про побудову агрокластеру є SWOT-аналіз, який оснований на вивченні сильних сторін як факторів які сприяють розвитку мережевої структури; слабких сторін як факторів які перешкоджають розвитку мережевої структури; можливостей та загроз для її розвитку.

Враховуючи дані SWOT-аналізу можна зробити висновок, що Херсонська область має достатньо сильних сторін та можливостей для розвитку агрокластеру на її території.

SWOT-аналіз Херсонської області з точки зору організації та розвитку в ній агрокластеру

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Сприятливі кліматичні умови 2. Вигідне географічне положення 3. Наявні земельні ресурси 4. Розвинений підприємницький потенціал 5. Розвинена транспортна система 6. Розвинута інфраструктура 7. Наявність зрошувальної системи	1. Низька технологічна забезпеченість 2. Великі відстані між населеними пунктами 3. Віттік працездатних і висококваліфікованих кадрів з села 4. Галузь ризикована
Можливості	Загрози
1. Нарощування обсягів виробництва експортоорієнтованої продукції 2. Розвиток імпортозаміщуючого виробництва 3. Підвищення ефективності виробництва 4. Виробництво екологічно чистої продукції 5. Впровадження НТП у сфері капельного зрошення	1. Повне технологічне роззброєння 2. Заповнення ринку дешевою імпоротною продукцією

З метою безпосередньої організації кластера необхідно [5]:

- виявити базові підприємства, що виробляють товари які є пріоритетними для області.
- виявити основних партнерів-постачальників
- визначити пріоритетні ринки збуту

За допомогою цих складових формується певна модель кластеру, яку наведена на рисунку 3.

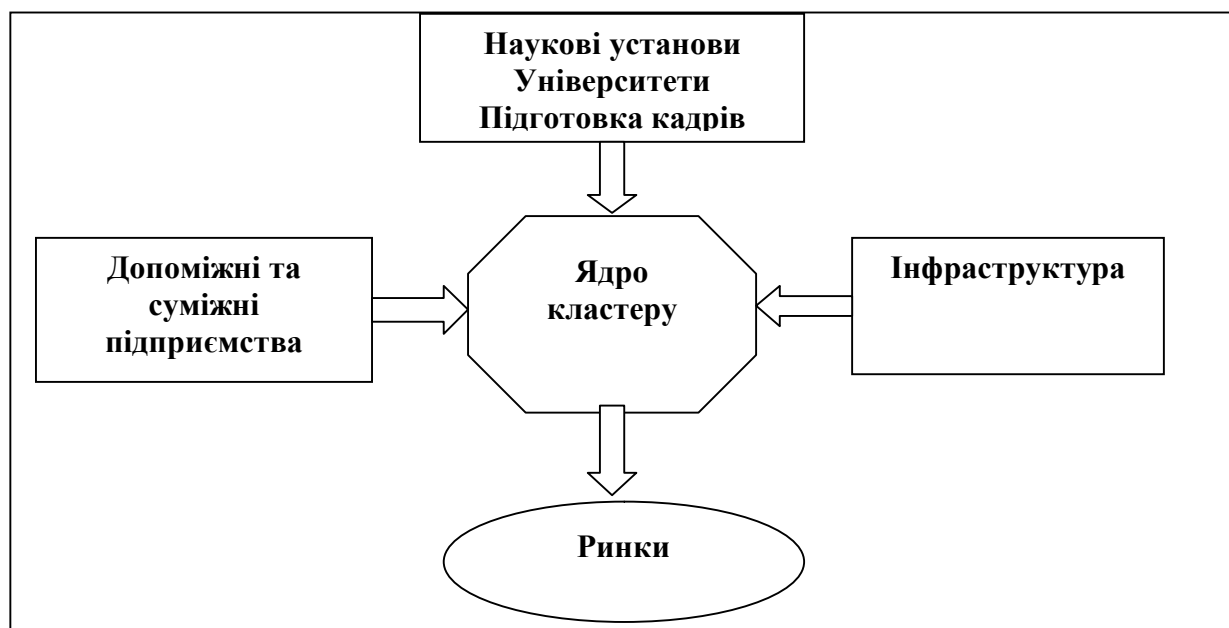

Рис. 3. Графічна модель кластеру

Висновки. Проаналізувавши дані наведені в статті та враховуючи широкий міжнародний досвід кластерного розвитку можна зробити висновок, що організація інтегрованої структури на основі кластерного підходу дозволить стимулювати інвестиційні та інноваційні процеси в агропромисловому комплексі Херсонської області, що в свою чергу дозволить підвищити конкурентоспроможність цієї галузі, що є наразі особливо актуальним в умовах вступу до СОТ.

Список використаних джерел

1. Блудова С.Н. Региональные кластеры как способ управления внешнеэкономическим комплексом региона//Вестник СевКавГТУ, серия «Экономика» 2004.-№2 (13).-с.35
2. Длугопольський О.К. Кластерна модель розвитку промислового виробництва регіону як фактор ефективних структурних реформ // Екон. часопис - XXI. - 2003. - № 2.
3. Портер М.Е. “Конкуренція” – М.: Издательський дом “Вільямс”, 2005. – 608 с
4. Циган Т.В Кластерная теорія економічного розвитку// Теорія и практика управління.-2003.-№5.-с.40
5. <http://www.sme.ukraine-inform.org.ua> – Проект Європейського Союзу “Проект підтримки малих та середніх підприємств (МСП) в пріоритетних регіонах” (Посібник з кластерного розвитку).